

„ЗА ГРАДБИТЕ“ НА ПРОКОПИЈ ОД ЦЕЗАРЕЈА ПРИЛОГ ЗА МЕТОДОТ НА РАБОТА И ЗА КОМПОЗИЦИЈАТА НА ДЕЛОТО

Прокопиј од Цезареја, кој е предмет на повеќевековна расправа по однос на прашањето дали е антички или средновековен автор, е големиот историчар и хроничар на периодот на Јустинијановото владеење. Иако и други писатели, негови современици, како и автори од подоцнежниот период пишуваат за него, сепак најмногу податоци за неговиот живот ни дава токму Прокопиј.¹ Бил роден во палестинска Цезареја, на крајот на V и почетокот на VI век, наверојатно меѓу 490 и 507 година.² Не се знае каде се здобил со правничко образование, но извесно е дека во Лексиконот на Суда е забележан податокот дека писателите од подоцнежниот период го нарекувале *ῥήτωρ* и *σοφιστής*.³ Токму упатеноста во правните науки му овозможила на Прокопиј успешно приближување до Царскиот двор, како и дипломатска кариера.

Прокопиј запишал дека неговата кариера се развивала сосема постапно и природно и во своите дела се нарекува *σύμβουλος* - *consiliarius* и *πάρεδρος* - *ассессор*.⁴ Сосема млад, во 527-та година станал правен советник и „човек од доверба“ на прочуениот војсководец Велизар и негов придружник во војната со Персијците. Подоцна патувал со него во африканската мисија и како негов службеник извесен период престојувал во Африка. Во 527 година го придружувал војсководецот Велизар во Италија, поточно во Неапол и Кампанија за што и пишува.⁵ Најверојатно веќе од 540-тата година престојувал во престолнината Константинопол, зашто бил присутен во градот во 542 годи-

¹ Procopii Caesariensis Opera omnia, rec. J.Haury I = Vol.I De bellis libri I-IV.Lipsiae 1905, I,1,1; Procopii Caesariensis Opera omnia, vol.III/1 Historia quae dicitur Arcana, ed. J.Haury, Lipsiae 1906. 11,25; Сп. Der kleine Pauly, Lexikon der Antike, Band 4, Munchen, 1979, 1165

² Gyula Moravcsik, Byzantinoturcica, I, Die Byzantinischen Quellen Der Geschichte Der Turkvolker, Academie-Verlag-Berlin, 1958, 489; Сп. З.В. Удальцова, Мировоззрение Прокопия Кесарийского, Византийский временник, том 31, 1971, 9 31, 1971, 9

³ Suidae Lexicon ed. A. Adler, Berlin 1928-1938., Види под: Προκόπιος · “Προκόπιος” Ἰλλούστριος, Καίσαρες ἐκ Παλαιστίνης, ῥήτωρ καὶ σοφιστής“.

Исто и : Agathias Scholasticus I 11; Euagrius IV 12.

⁴ Procopii Caesarensis Opera Omnia, De Bellis: Vol.I: I,12,24; Vol.III: III,14,3; Сп. Der kleine Pauly, Band 4, 1165

⁵ Procopii Caesarensis Opera Omnia, VI,4,17-19 ; VI 4, 4-9.

на за време на големата епидемија на чума.⁶ Истата година уште еднаш го придружувал Велизар на воениот поход против Персија. Од овој период натаму немаме други непосредни податоци за неговите патувања, но општо прифатено е дека во периодот од 540-555 година престојувал во Константинопол каде собирал материјал за пишување.⁷ За жал, немаме никакви податоци за последните години од животот како и за датумот на неговата смрт.

Прво дело на Прокопиј била „Историјата на војните“.⁸ Во ова дело составено од осум книги авторот ги опишал војните што ги воделе Византијците против Персијците, Вандалите и Остроготите, вклучувајќи ја и историјата на целото царство до 554/55 година.

Потоа Прокопиј ја напишал „Тајната историја“⁹, во стил на памфлет којшто е до таа мера критичен кон современите процеси и видни личности, вклучувајќи го тука дури и Царот и неговата сопруга, што извесно време му било оспорувано авторството. Сепак, подробната анализа на стилот, како и некои други пишани сведоштва од други автори,¹⁰ неспорно укажуваат на тоа дека автор е Прокопиј.

Делото „За градбите“ („De aedificiis“)¹¹ е панегирик посветен на Јустинијан во шест книги каде се набројани и помалку или повеќе подробно опишани сите градби изградени или обновени во Царството за време на неговото владеење.

Во ова дело авторот го слави царот Јустинијан како голем реформатор на администрацијата, достоин чувар на границите и христијанството, но пред сè и над сè како исклучителен градител.¹²

Во едно друго свое дело Прокопиј нагласува дека додека пишува постојано го има пред очи начелото: „*додека красноречивоста е пригодна за реториката, инвенцијата за поезијата, за историјата е потребна вистина*“.¹³ Своевиден показ дека авторот во своите дела (барем декларативно) се придржува кон вистината претставува и почетокот на панегирикот „За градбите“ каде што тој нагласува дека единствено се труди „*она што е направено во минатото да го изложи јасно*“.¹⁴

Специфичниот стил на пишување, како и фактот дека неговите дела во однос на содржината и концепцијата како да си се сами себеси спротивставени, не тераат да помислиме дека една од основните причини за таа противречност можеби е токму времето во кое Прокопиј твори како

⁶ Procopii Caesarensis Opera Omnia, Vol II, II, 22, 9.

⁷ J.B. Bury, History of the Later Roman Empire, II, London, 1923, 419.

⁸ Procopii Caesariensis opera omnia, rec. J.Haury I = Vol.I De bellis libri I-IV.Lipsiae 1905. II = Vol.II.De bellis libri V-VIII.Lipsiae 1905.

⁹ Procopii Caesariensis Opera omnia, vol.III/1 Historia quae dicitur Arcana, ed. J.Haury, Lipsiae 1906

¹⁰ Nicephori Callisti ecclesiasticae hist.libri XVIII.ed.JP Migne, Patrologia Graeca 146-147, Paris 1865 XVII 10.

¹¹ Procopii Caesariensis Opera Omnia, recognovit Iacobus Haury, Volumen III 2, VI Libri ΠΕΡΙ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ sive De aedificiis cum duobus indicibus et appendice, Lipsiae in aedibus B.G. Teubneri 1913.

¹² Proc. De aedificiis: I и, 12.

¹³ Proc. De bellis: I, 1, 4.

¹⁴ Proc. De aedificiis, I i, 3.

историчар - времето на премин од стариот кон средниот век. Имено, како што тоа многу добро го забележува И. Голдстајн во својата обемна студија за Прокопиј, очигледно е за секој кој ги читал неговите дела, дека „Војните“ се напишани во стилот на античките писатели и историчари, особено на Херодот, Тукидид и Полибиј, додека делото „За градбите“ како да го наговестува доаѓањето на новото време, бидејќи панегириците во VI век не биле вообичаен жанр за византиската литература и дека врвот го достигнале многу подоцна, во развиениот среден век.¹⁵ Припадноста на овој панегирик повеќе кон средниот, отколку кон стариот век се должи на неколку битни одлики: на ограниченоста на предметот за кој што се пишува, а тоа се градбите на царот Јустинијан „*толку бројни и величестивени што е тешко да се поверува дека се дело на еден човек*“¹⁶; на премногу фалбениот и некритички тон (авторот претерува со пофалбите на царот Јустинијан, нарекувајќи го „*владетел добар по природа и како што би рекол Хомер нежен како шайко*“ споредувајќи го со големиот персиски крал Кир)¹⁷; како и на општиот квалитет на делото (авторот во две книги го обременува текстот со каталошко набројување на утврдувањата, иако самиот укажува дека тоа го прави од причина да се избегне здодевното изложување поради бројноста на истите).¹⁸ Сепак, мора да се сложиме со Б. Рубин дека авторот многу уметно се служи со античката традиција за етнографски и географски раскажувања.¹⁹

За мотивот за пишување на делото

Многумина од истражувачите кои се занимавале со опусот на Прокопиј си го поставувале прашањето зошто е воопшто напишан списот „За градбите“. Некои од нив мислеле дека тој го напишал делото за да добие одредена почест.²⁰ Во прилог на тоа е и податокот што го дава Фотиј: „*токму со овој кој (Прокопиј) ојќако ги сочини делата во она време, големо богајство и полова им остави на поревносните, а себеси слава што вечно ќе се памети*“.²¹ Имено, според податоците што ни ги дава лексиконот на Суда познато е дека Прокопиј станал „*illustris*“²², но наспроти ова стои другото мислење дека

¹⁵ Goldstein, Ivo, Historiografski kriteriji Prokopija iz Cezareja, Zbornik radova Vizantološkog instituta, XXIV-XXV, 1986, 89.

¹⁶ Proc. De aedificiis, I и, 17.

¹⁷ Proc. De aedificiis, I и, 15.

¹⁸ Proc. De aedificiis, IV iv, 3., IV, 11, 25, V, ix.

¹⁹ B. Rubin, Pauly Realenciclopadie der Classische Alttertumwissenschaft, 23, I, 273-599.

²⁰ E. Stein, Histoire du Bas-empire, II, Paris, 1949, 711.

²¹ Photius Bibliotheca cod 160: *Ιός (sc. Προκόπιος) εἰς μέγα κτήμα καὶ ὄφελος κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὰς γραφὰς συντάξας ἀείμνηστον αὐτοῦ κλέος τοῖς σπουδαιότεροις καταλέλοιπεν*“

²² Suidae Lexicon ed. A. Adler, Berlin 1928-1938., види под Προκόπιος: Προκόπιος Ἰλλούστριος, Καισαρεύς ἐκ Παλαιστίνης, ῥήτωρ καὶ σοφιστής“. *Illustris*: „сјаен, благороден, вииден, знаменит“. Највисока сенаторска титула во доцноантичкиот период, којашто и во претходниот период се користела за личности на висока положба. Со олеснувањето на процедурата за добивање на оваа титула во времето на Јустинијан I се зголемува бројот на носители на истата, па од тие причини во негово време само најблагородните *illustres* биле именувани и како „*gloriosi*“ и како такви можеле да бидат членови на Сенатот. Сп. и: Stein, Histoire, II 779.

иако знаеме дека тој во 562 година веќе се здобил со таа чест, немаме речиси никакви изворни податоци дека неа ја заслужил токму со овој панегирик.²³

Феликс Дан, еден од проучувачите на делото на Прокопиј од втората половина на XIX век во својата книга за големиот историчар искажал мислење дека Прокопиј всушност го напишал делото „За градбите“ за да „не биде и ѝонайшаму во немилосиј кај Јустинијан и за да ја здобие ѝовијорно наклоносија на царот“.²⁴ Истражувачите на неговото дело исто така ја земале предвид и можноста дека ова дело е непосредно нарачано од царот и поради тоа е сосема природно да има исклучително пофалбен тон.²⁵ Авторот Дауни упатува на зборовите на Прокопиј²⁶ кои според него претставуваат своевидна алузија на тоа дека Јустинијан непосредно го нарачал делото и затоа, природно, имал и влијание на неговата одржина, но според наше мислење овој цитат многу повеќе говори за претераното фалење на царот кого авторот го изедначува со Бога, отколку како место што сведочи за директна „нарачка“ на делото.

Од горново произлегува дека сеуште се води расправа во врска со прашањето дали делото е напишано по желба и наредба на Императорот или е тоа само израз на благодарност на авторот кон Јустинијан. Главен аргумент во прилог на првото гледиште е цитатот кој го посочува Дауни во одличниот предговор на изданието на „За градбите“²⁷, со тоа што на истото место признава дека една ваква алузија сепак не е доволен доказ дека Императорот изричито го нарачал пишувањето на ова дело. Истиот автор во посебна статија посветена на композицијата на делото уште пожестoko и покатегорично го зацврстува својот став дека делото е напишано исклучиво по желба и наредба на Јустинијан, додавајќи му го на таквото тврдење како главен аргумент и мислењето дека при составување на списоците на градби Прокопиј се служел со официјални државни документи и дека сето тоа се случувало под строг државен надзор.²⁸ Со оглед на текстот на цитатот што авторот го приложува како аргумент²⁹ не би можеле во потполност да се согласиме со

²³ Introduction by G.Downey in H.B. Dewing's edition of the De aedificiis, with an English translation, Loeb Classical Library, X.

²⁴ F. Dahn, Prokopius von Casarea, ein Beitrag zur Historiographie der V]lkerwanderung und des sinkenden R]mertums, Berlin 1865.

²⁵ Introduction by G.Downey in H.B. Dewing's edition of the De aedificiis, with an English translation, Loeb Classical Library, 1940, X; G.Downey, Procopius on Antioch: A Study of Method in the „De aedificiis“, Byzantion, 14, 1939, 361, 361-78; Idem: The composition of Procopius De aedificiis, Transactions American Philological Association, 78, 1937, 171-83, 181.

²⁶ Proc. De aedificiis, I, iii, 1: „Αρκτέον δε ἀπὸ τῶν τῆς θεοτόκου Μαρίας νεῶν. τοῦτο γὰρ καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ἐξεπιστάμεθα βουλομένῳ εἶναι, καὶ διαφανῶς εἰσηγείται ὁ ἀληθὴς λόγος ὅτι δὴ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τὴν αὐτοῦ μητέρα ἴτεον.“ „Треба да се започне од црквата посветена на Богородица Марија. Убедени сме дека тоа е желба и на Царот, и природно произлегува дека навистина треба да се оди од Бога кон неговата мајка.“

²⁷ Procopius, Buildings, Introduction, xi.

²⁸ Downey, G, The composition of Procopius, De aedificiis, Transactions of the American Philological Association, 78, 1947, 181.

²⁹ Текстот на цитатот е даден во забелешка 26.

неговото мислење дека делото е напишано по директна наредба на владетелот. За нас многу поприфатливо е гледиштето дека Прокопиј го напишал делото како израз на лична благодарност кон Царот, а алузија на едно такво размислување наоѓаме и во уводот на неговото дело: „освен *шоа*, *историјата* се *покажала* *благоданоклона* кон *добročиниите* коишто *примиле* добро од *оние* *што* *владаат*, во *најголема* *мера* *ним* *им* *се* *возвраќени* *благодарствениите* *жртиви*, а *што* (*добročиниите*), во *таков* *случај*, *благовремено* *би* *го* *исползувале* *добročиниите* *на* *нивните* *водачи*, *зачувувајќи* *ја* *за* *себе* *бесмртната* *доблест* *во* *сиомен* *на* *оние* *што* *ќе* *дојдат* *по* *нив*“.³⁰

Концепција и композиција на делото

Независно од мотивите на авторот за пишување на делото и сите пред малку изложени оценки, еднодушно е прифатено дека овој спис и покрај изразените карактеристики на еден „*λόγος πανευρικός*“ претставува првокласен извор за географијата, топонимијата, топографијата и уметноста за периодот нешто малку пред и во текот на VI век - своевидна „етно-географска енциклопедија на VI век“³¹

Во уводот на делото Прокопиј ги набројува сите достигнувања на Императорот, настојувајќи со тоа да ги нагласи неговите многубројни заслуги за царството. Имено, „*штој*, *превземајќи* *ја* *погрешно* *водената* *држава*, *не* *само* *што* *ја* *здолемил* *нејзината* *иерихонска* *и* *ја* *прославил* *насекаде*, *што* *успее* *и* *да* *ги* *одбие* *варвариите* *што* *одамна* *ја* *оиседнувале*.“³² На сето ова се надоврзува уште ден голем подвиг на Јустинијан, а тоа е фактот што успеал да припои многу туѓи земји под римска власт и да основа многу градови кои пред тоа воопшто не постоеле.³³ Како што вели Прокопиј „на Императорот Јустинијан, воден од Бога му припаднала честа да се грижи за Римското Царство и да го промени колку што е можно повеќе“.³⁴

Сепак, Прокопиј се ограничува на само еден сегмент што ќе биде поопстојно опишан, а тоа се градбите кои ги изградил Јустинијан, а „*кои* *се* *штолку* *бројни* *и* *величествени* *што* *е* *тешко* *да* *се* *поверува* *дека* *се* *дело* *на* *еден* *човек*“.³⁵ Иако на повеќе места говори дека му недостасуваат зборови за да ја опише убавината на изградените објекти,³⁶ Прокопиј сепак многу умешно ја користи можноста да се пофали и самиот себеси како писател кој со реч

³⁰ Proc. De aedificiis, I i,4: „χωρίς δὲ τούτων εὐγνωμόνας μὲν ἱστορία ἐς τοὺς εὐεργέτας ἐνδεῖ κνυταὶ γεγεῖναι τῶν ἀρχομένων τοὺς εἰ πεπονθότας, ἐν μείζονσι δὲ αὐτοῖς ἐκτετικένας τὰ χαριστήρια, οἱ γὰρ ἂν οὕτω τύχοι, ἐπὶ καιροῦ μὲν τῆς ἀγαθοεργίας τῶν ἐν σφίσις ἠηρασμένων ἀπόναντο, ἀθάνατον δὲ αὐτοῖς τῶν εἰς τὸ ἔπειτα ἐσομένων τῆ μνήμη τὴν ἀρετὴν διασώζουσι.“

³¹ J.Haury, Zur Beurteilung der Geschichtsschreibers Prokopios von Casarea, Munchen, 1896.

³² Proc. De aedificiis, I и, 6-7.

³³ Proc. De aedificiis, I и, 8.

³⁴ Proc. De aedificiis, II vi,6.

³⁵ Proc. De aedificiis, I и, 17.

³⁶ Proc. De aedificiis, I и,2,19; I 4,29; IV 1,2.

сведочи за нивното постоење, тврдејќи дека „многу дела од минатиото кои не се појскрејени од прекумерни пофалби на нивнаа вредност останале нејосведочени“.³⁷ Мислиме дека оваа реченица е многу суштинска и истовремено многу суптилна одбрана на авторот наспроти очекуваните забелешки дека во делото и премногу ја фали Јустинијановата градителска способност. Со овие зборови Прокопиј како да признава дека сепак малку претерал со фалбите и воедно се обидува да најде оправдување за преувеличувањето во описите на севкупните постигнувања на Јустинијан.

Она што е уште на прв поглед уочливо, а се однесува на композицијата на делото секако е намерата на Прокопиј да ги претстави градителските потфати на Јустинијан применувајќи географски распоред на описите на градбите. Делото е составено од шест книги, различни по својот обем кои опфаќаат различни географски подрачја на Империјата.

Првата книга е целосно посветена на црквите изградени во Константинопол и неговите предградија и опфаќа 40 страници од изданието на Тојбнер. Како што нагласува Прокопиј, тој не случајно го започнува своето дело со градбите во престолнината, цитирајќи ги притоа зборовите на древниот поет Пиндар дека „на почесокој на (секое) дело треба да се постави лицеито (првниот дел) кој е најуочлив“.³⁸

Во втората книга Прокопиј продолжува со набројување на градителските потфати на Јустинијан на територијата на Азија, попрецизно во Месопотамија, Сирија и Фојникија. Авторот го преувеличува изгледот на одбрамбените бедеми во овие најоддалечени делови од Империјата, споредувајќи ги со пирамидите на египетските владетели.³⁹

Третата книга во низата од шест во списот „За градбите“ е посветена на територијата на Ерменија и, кон крајот, на делови од Црноморското крајбрежје. По својот обем е релативно кратка, само 20 страници од изданието на Тојбнер. Во неа авторот не говори само за градителските потфати во Ерменија, туку дава пресек на постигнувањата во сите области на политичкиот и општествениот живот што се резултат на делувањето на Јустинијан.

Четвртата книга е посветена на описите на градбите што биле изградени за потребите на поданиците на територијата на Европа.⁴⁰

Во петтата книга авторот продолжува со описот на нови утврдувања, поправки на патишта и обнова на сите делови на веќе постоечките градби кои биле уништени како што вели „во преостанатиот дел на Азија и Либија“.

Последната, шеста книга е најмала по обем (само 15 страници од изданието на Тојбнер) и посветена е на градителските активности на царот Јустинијан во Северна Африка, попрецизно во Египет и Либија. Во неа Прокопиј заклучува дека Јустинијан не само што ја зацврстил Империјата со изград-

³⁷ Proc. De aedificiis, I i, 18.

³⁸ Proc. De aedificiis, I i, 18. „ἀρχομένου γὰρ ἔργου, κατὰ δὲ τὸν παλαιὸν λόγον, πρόσωπον χρῆθήμεναι τηλαυγές“ Cn. Pindaros, Ol, vI, 4.

³⁹ Proc. De aedificiis, II i, 2.

⁴⁰ Proc. De aedificiis, IV i, 3.

ба на утврдувања, туку уште повеќе придонел со поставувањето на војнички логори во нив, на целата територија „од Истикои каде што излегува Сонцето, до неговиот залез, каде што се и границиите на Римската Империја“.⁴¹

За изворите на Прокопиј

Многу невообичаено, на крајот од последната книга Прокопиј ни ги открива изворите што му служеле како материјал за пишување. За сите опишани градби вели дека дознал така што ги видел лично⁴² или, пак, за нив дознал од оние што ги виделе. Ако се има предвид навистина преголемиот број на опишани градби ваквото тврдење на авторот воопшто не е чудно. Потребно е да се нагласи дека не може да се очекува сите податоци, а особено оние коишто се однесуваат на најоддалечените територии на Империјата да бидат апсолутно точни. За некои истражувачи фактот што Прокопиј на три места вметнува долги списоци на утврдувања и други градби служи како главен доказ дека тој користел официјални документи од државните архиви. Според мислењето на истакнатиот истражувач на делата на Прокопиј Кameron Аверил, списоците на набројаните утврдувања, особено од IV книга, како дел од официјални документи, необременети од литерарните интенции на авторот, можеби претставуваат единствено витално сведоштво за градбите, топографијата, топонимијата и јазикот на Балканскиот полуостров, независно од тоа дали основа за тие списоци се географски карти, извештаи на провинцијалните управници, сведоштва од царските архиви или едноставно списоци на сеуште нереализирани проекти.⁴³

Мислиме дека тврдењето за исклучивото користење на официјални државни документи од страна на Прокопиј како основа при составувањето на списоците треба да се прифати со одредена резерва, особено ако се има предвид неговиот исказ дека се одлучил на такво прикажување на градбите за да се избегне здодевното речење на толку бројни утврдувања.⁴⁴ Освен тоа, потребно е да е напомене дека реченицата со која го започнува набројувањето на утврдувањата во каталогот на IV книга во која ја употребува фраза-

⁴¹ Proc. De aedificiis, VI vii, 17.

⁴² Proc. De aedificiis, VI vii 18: „ὅσα μὲν οὖν τῶν Ἰουστινιανοῦ οἰκοδομημάτων μαθεῖν ἰσχυοῦσα ἢ αὐτόπτης γεγεννημένος ἢ τῶν θεασαμένων αὐτήκοος, ὅση δύναμις τῷ λόγῳ ἐπήλθου“ „за градбите на Јустинијан успеав да дознаам колку што ми достигна силата на мислата, или лично или слушајќи од оние што ги виделе“

За градбите што самиот ги видел спореди и со: II iv, 3 ὅπερ μοι κατ' ἀρχὰς ἀγαμένω καὶ τῶν ἐπιχωρίων ἀναπυθανομένω ὄντινα τρόπῳ Ῥωμαίοις προσήκουσα ὁδὸς τὲ καὶ....“ „во почетокот бев восхитен и се распрашав кај месното население на кој начин патот што им припаѓал на Римјаните па и“

⁴³ Averil Cameron, Procopius and the sixth century, London, 1985, 1996 Routledge, 219;

⁴⁴ Proc. De aedificiis, IV iii, 3: „οὐδὲν δὲ χεῖρον ὡς ἐν καταλόγῳ ἐπελθεῖν ἅπαντα, ὡς μὴ τῶν ὀνομάτων ἐπιμιξία ὄχλος τις ἐπιγένηται τῷ λόγῳ πολὺς“ „Претпочитам сè да изложам во форма на каталог, за да не предизвика мноштвото од имиња голема нејаснотија (мешаница) во изразувањето“

та „колку *шио* се сеќавам на нив“, иако некои истражувачи ја оценуваат како реторичка, во извесна смисла потврдува дека авторот вистински се потрудил да ги опише пред сè веродостојно и најдобро што може. Секако, Прокопиј остава простор за мислење дека веројатно некои утврдувања и ги пропуштил или поради бројноста, или поради фактот што за нивното постоење воопшто не бил известен. Особено интересен е неговиот предлог упатен до сите оние што дознале за некои нови градби или утврдувања и кои сакаат да го сторат тоа, во иднина слободно да ги додадат во текстот.

Литерарната карактеристика, која го краси почетокот на II, III и V книга е специфичниот исказ со кој авторот се осврнува на содржината од претходната книга и којшто овозможува елегантен и природен премин од една книга во друга, т.е. од едно географско подрачје на друго. Ваков исказ недостасува во IV книга во која како своевидна компензација има еден подолг и подетално разработен увод во однос на останатите книги.⁴⁵ Потребно е да се забележи дека оваа фраза недостасува и во VI книга, но овој недостаток во неа е оправдан со фактот што описот на географското подрачје е најавен уште на почетокот на петтата книга, па авторот во шестата некако природно ја продолжува содржината на предходната.

Дауни, еден од истражувачите на делото на Прокопиј, кој поопстојно се занимавал токму со композицијата на делото „За градбите“ мисли дека делото во онаа форма во која што денес го имаме е практично недовршено.⁴⁶ Главен аргумент за една ваква теза е најавата на Прокопиј во уводот на делото во која се обврзува да ги опише сите градежни активности на Јустинијан низ Империјата, а притоа не опишал ниту една градба на територијата на Италија. Овој негов аргумент е оспорен од еден друг автор, М. Витби кој мисли дека податоците за градителската активност на Јустинијан на ова тло се и онака многу оскудни, па дури и црквите во Равена што Дауни ги споменува како доказ, практично воопшто не биле финансирани од Царот.⁴⁷ Според Дауни, постоењето на големи разлики во текстот на двата главни ракописи⁴⁸, како и различните графии на оддлени тооними во списоците на утврдувања се причина за сомневање дека имало две редакции на текстот.⁴⁹ Според природата на текстот, особено на IV книга воопшто не спориме со тезата за постоење на барем две редакции на текстот, но мислиме дека тој факт не имплицира „недовршеност“ на делото за каква што говори Дауни. Нашиот одговор по

⁴⁵ Proc. De aedificiis, IV xi,20: „ἔστι δὲ φρούρια, ὅσα ἡμᾶς μεμῆσθαι αὐτῶν, πρὸς ὄνομα τὰ δε“.

⁴⁶ G. Downey, The Composition of Procopius, De aedificiis, TAPA, 78, 1947, 171-183.

⁴⁷ Whitby L.M., Justinian's Bridge over the Sangarius and the Date of Procopius' De aedificiis, Journal of Hellenic Studies, 1985, 129-148, 145.

⁴⁸ V = Codex Vaticanus; A = Codex Ambrosianus. Издавачот Хаури смета дека од овие два основни ракописа ватиканскиот е посупериорен (во смисла на коректност на јазикот и граматичката конструкција) во однос на амбросијанскиот.

⁴⁹ Истото го потврдува и: Martine Perrin-Henry, La place des listes toponymiques dans l'organisation du livre IV des Edifices de Procope, Geographica byzantina, ed. H.Ahrweiler (= Byzantina Sorbonensia 3), Paris, 1981, 100.

тоа прашање го бараме, како и секогаш, во текстот на Прокопиј. Мислиме дека констатацијата на авторот од почетокот на IV книга речито говори за тоа дека секогаш се трудел да го заврши започнатото, па веројатно е тоа случај и со ова негово дело иако има одредени пропусти.⁵⁰

Во однос на методот, Прокопиј користи многу интересна историографска техника концентрирајќи се во речиси сите свои дела на една личност и на нејзиното делување.⁵¹ За да го постигне тоа во делото „За градбите“ тој применува многу специфичен начин на изразување ставајќи го владетелот граматички секогаш во трето лице еднина, употребувајќи ги притоа за негово именување изразите Јустинијан или Император, па со самото тоа го посочува како непосреден извршител на сите градежни потфати. Со тоа Прокопиј ја поистоветува личноста на Царот со Царството и царската власт како единствено одговорна и заслужна за сето она што се прави. На тој начин Прокопиј сака да ја нагласи личната иницијатива на Царот, негото претприемништво, волја и непосредно учество во сите градежни потфати, иако многу добро знаеме дека тоа физички не можело ни приближно да биде изводливо. Според Прокопиј, Бог му одредил почест на Јустинијан да ги изврши сите тие работи, сепак допуштајќи да има помошник во извршувањето на обемната градителска мисија во лицето на *μηχανοποιὸς ἰσίδωρος*.⁵²

Веруваме дека со критичкото проследување на одделни, според наше мислење, суштински места, особено илустративни за методот и композицијата на делото „За градбите“ придонесуваме за негово поопстојно и пообјективно вреднување како релевантен историски извор.

⁵⁰ Proc. De aedificiis, IV i,8: „ἔργου γὰρ ἀρξαμένους τρόπον ὁπωρὸν ἐς πέρας ἀφίχθαι ξυνοίσει μᾶλλον ἢ ἀτελεύτητον ἀπολιπόντας ὀπίσω ἵέναι.“ „подобро е да се биде свесен дека кога се започнува едно дело треба на било каков начин да се стаса до крај, одошто да се оди напред, оставајќи го недовршено.“

⁵¹ Goldstein, *Historiografski kriteriji*, 80

⁵² Proc. De aedificiis, 1i,25.